

OLEKSANDR SHARIN
Mykolaiv

ATTEMPTS TO REFORM AGRICULTURE SOUTHERN UKRAINE IN 50 MID-60'S. XX CENTURY

The article highlights the aspects of the development of agricultural policy in the south of the USSR in the 50s the first half of the 60 years of the twentieth century. And it is in Nikolaev, Kherson and Odessa regions. The development of agriculture is considered by the author on the basis of policy plans and attempts at reform by the Soviet leadership.

Key words: agricultural policy, the agricultural sector, reforms, policy plans, collective and state farms.

АЛЕКСАНДР ШАРИН
г. Николаев

ПОПЫТКИ РЕФОРМИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА ЮГА УКРАИНЫ В 50-Х – СЕРЕДИНЕ 60-Х ГГ. XX СТ.

В статье освещаются аспекты развития аграрной политики на Юге УССР в 50-е – первой половине 60-х гг. XX в., а именно в Николаевской, Херсонской и Одесской областях. Развитие аграрного хозяйства рассматривается автором на основе директивных планов и попытки проведения советским руководством реформ.

Ключевые слова: аграрная политика, аграрный сектор, реформы, директивные планы, колхозы, совхозы.

Стаття надійшла до редколегії 03.05.2016

УДК 348.819:281.96(477.7)«199»

Андрій ШОСТАК

м. Кривий Ріг

shostakandriy.v@gmail.com

ПРОЦЕС РЕЄСТРАЦІЇ СТАТУТІВ ПРАВОСЛАВНИХ ГРОМАД НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У 1991–1999 рр.

У статті на основі різножанрової джерельної та історіографічної бази розглянуто один із напрямків державно-церковних відносин в Україні, а саме роботу у справі реєстрації статутів громад Української Православної Церкви, Української Православної Церкви Київського Патріархату та Української Автокефальної Православної Церкви, на прикладі Південного регіону у перше посткомуністичне десятиліття. Крім того, звернено увагу на особливостях, специфіці та проблемах цього процесу, а також з'ясовано та встановлено його кількісні показники.

Ключові слова: реєстрація, громада, Українська Православна Церква, Українська Православна Церква Київський Патріархат, Українська Автокефальна Православна Церква.

Упродовж 90-х рр. XX ст. в Україні одночасно з розробкою максимально демократичної правової бази щодо забезпечення свободи совісті, відбувався процес становлення та формування принципово відмінних від радянських, практичних відносин між державою та Церквою. Однак, на жаль, як і попередникам по державному управлінню, українським владним мужам та політикам вже у незалежній та суверенній країні не вдалося повноцінно

уникнути певних перегинів у делікатній сфері, які втім, ні у якому разі не варто співвідносити з комуністичними, а ні по суті, а ні по формі. Вони мали зовсім інші особливості та спрямування. Так, приміром, політика президента Л. Кравчука та його уряду характеризувалася спробою створення в Україні державної Церкви, відходом від принципів відокремлення Церкви від держави та рівності конфесій. Натомість, з обранням президентом

Л. Кучми, держава проголосивши де-юре своє рівне ставлення до усіх конфесій та узявши курс на розвиток партнерських взаємин між державою та Церквою [1, 15], де-факто всіляко намагалася симпатизувати одній із Православних Церков (Українській Православній Церкві в єднанні із Московським Патріархатом). Головна причина появи та існування подібних негативних проявів у державно-церковних стосунках, як на нашу думку, полягає у тому, що у цей період, так і не було створено єдиної загальнонаціональної концепції державної політики щодо православних конфесій, яка б у цілому залишалася незмінною навіть у моменти трансформації політичних еліт.

Проте, незважаючи на різний характер відносин між державою та Церквою, що спостерігався у роки першого посткомуністичного десятиліття, загалом у регіонах (приміром, у Миколаївській, Одеській та Херсонській областях) вони реалізовувалися за відносно стабільними та сформованими напрямками [1, 15] (ліквідація негативних наслідків антирелігійної політики тоталітарної доби; нормалізація православного середовища, розколотого на три юрисдикції; розширення мережі та кількості православних приходів; зміцнення духовного стрижня нація тощо), один з яких, надалі у своїй роботі, автор, спробує всеціло розібрати.

У цьому контексті, варто зазначити, що обрана тема станом на сьогодні перебуває на стадії зародження, іншими словами є недослідженою, а тому можемо констатувати, що відповідних статей чи монографій з проблеми, у науковому обігу майже немає. Подібний стан речей не лише надає актуальності окресленому у назві питанню, але, й мотивує нас до всебічного та ґрунтовного його висвітлення.

Огляд проблеми, передусім, доцільно розпочати з думки про те, що процес державної реєстрації статутів релігійних громад (у нашому випадку православних) у 1990-х рр. базувався на Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. (базовий та основоположний документ країни у царині релігійного життя, який регулює та унормовує різноманітні аспекти внутрішньоконфесійного життя та державно-церковних взаємин), стаття 14 якого, всеохоп-

люючи регламентувала відповідну процедуру. Так, зокрема, згідно неї для реєстрації статуту (положення) релігійної громади необхідно було, щоб громадяни в кількості не менше десяти чоловік, які утворили її, і досягли 18-річного віку, подали заяву та сам статут (положення) на реєстрацію до обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а у Республіці Крим – до уряду Республіки Крим. У нашому випадку до Миколаївської, Одеської та Херсонської обласних державних адміністрацій. Затим галузевий орган у місячний (у випадку необхідності висновку спеціалістів процедура затягувалася до 90 діб) термін розглядав заяву та статут (положення), приймав відповідне рішення і не пізніше як у десятиденний термін письмово повідомляв про нього заявникам. Хоча на практиці, у середньому даний процес у часових рамках тривав значно довше. У такому ж порядку відбувалося й внесення змін та доповнень до вже зареєстрованих статутів (положень) [3, 660–661], які з різних причин члени релігійних організацій бажали відкоригувати.

Поза тим, підкреслимо, що саме з приводу питання реєстрації статутів у облдержадміністрацій та у їх профільних підрозділів (відділи у справах релігій) чи не найчастіше виникали контакти з представниками південноукраїнських єпархій Української Православної Церкви, Української Православної Церкви Київський Патріархат та Української Автокефальної Православної Церкви. І це не дивно, адже лібералізація суспільно життя після розпаду СРСР та православний розкол початку 1990-х рр. поставили православні конфесії у ситуацію конкурентної боротьби одне з одним, де кожен прагнув закріпити за собою певну місцевість чи район.

Однак, крім релігійного відродження, розширення географії діяльності Православних Церков та, як наслідок, одухотворення українського народу, такий вид змагальної боротьби мав, й побічний ефект. На додаток до міжцерковного протистояння в окремих населених пунктах, він, ще й продукував штучне створення православних громад, яких, як згодом виявлялося, реально не існувало. Відбувалося це наступним чином: ініціативна група віруючих за допомогою священників проводила збори,

які затверджували статут, оформляла документи на реєстрацію, отримувала свідоцтво про неї і на цьому усе завершувалося. У результаті, після подібних псевдо реєстрацій проходило півроку, рік, а громада, так і не розпочинала повноцінне релігійне життя. До слова, таких приходів лише на одній Херсонщині у 1992 р. було близько 25% від загальної кількості в Українській Православній Церкві та біля 40% в Українській Автокефальній Православній Церкві (Українській Православній Церкві Київський Патріархат). Резюмуючи, підкреслимо, що до подібної практики єпархіальні управління вдавалися з метою піднесення реноме та значимості своєї конфесії в області, що пізніше могло стати вагомим аргументом у отриманні права на культові споруди під час процесу реституції [2, арк. 2; 4, 28].

Ще однією особливістю процесу реєстрації статутів православних громад на Півдні України у 90-х рр. ХХ ст. було те, що у цьому питанні працівники галузевих відділів при облдержадміністраціях відзначалися вибірковістю та тенденційністю. Якщо статuti громад Української Православної Церкви в єднанні із Московським Патріархатом розглядалися вчасно (тобто у відведений Законом термін) та без зайвих зауважень видавалося відповідне Розпорядження Голови обласної державної адміністрації, то у випадку із статутами громад Української Православної Церкви Київський Патріархат та Української Автокефальної Православної Церкви ситуація була діаметрально протилежною.

Закономірно, що такий стан речей викликав обурення, як у віруючих україномовних православних конфесій, так, і у їх Патріархій, які час від часу звертали увагу вищих органів влади на цю проблему. Так, приміром у 1991 р. до комісії Верховної Ради України з питань культури та духовного відродження звернувся актив громади Української Автокефальної Православної Церкви с. Зміївки Бериславського р-ну Херсонської області, з вимогою вплинути на місцевих посадових осіб, які всупереч вимог Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» зволікали з реєстрацією статуту їх парафії [6, арк. 209]. Збільшення числа подібних скарг з боку автокефальних прихожан на дії місцевих чиновни-

ків, змушують Собор єпископів Української Автокефальної Православної Церкви того ж року звернутися з відкритим листом вже безпосередньо до Голови Ради у справах релігій, у якому наголосити на кричущому порушенні вітчизняного законодавства у питанні реєстрації релігійних громад їхньої Церкви в ряді регіонів, у тому числі, окрім інших (Донецька, Луганська, Запорізька, Дніпропетровська), там значилися Херсонська, Миколаївська та Одеська області [5, арк. 14]. Таким чином, проблема з регіональної набувала статусу загальнонаціональної, що втім, так, і не стало запорукою до її остаточного вирішення.

Не можливо повноцінно розкрити питання реєстрації статутів православних громад, також, й без розгляду масштабів цього процесу, який доцільно здійснити, як у територіально-хронологічному вимірі, так і за конфесійною ознакою. Базуючись виключно на Розпорядженнях (тієї частини, яку вдалося віднайти та опрацювати у фондах трьох обласних архівів) Представників Президента України (5 березня 1992 – 3 лютого 1994 рр.), Голів обласної Ради (3 лютого 1994 – 24 липня 1995 рр.), Голів облдержадміністрацій (24 липня 1995 р. – до тепер) у Херсонській, Миколаївській та Одеській областях, автором підраховано, що загалом на Півдні України упродовж 1992-1999 рр. процес реєстрації пройшло близько 458 православних громад. З яких, 340 громад юрисдикційно відносилася до Української Православної Церкви, 105 до Української Православної Церкви Київський Патріархат, 13 до Української Автокефальної Православної Церкви (встановленні показники не є вичерпними та остаточними, й у майбутньому можуть бути уточнені та відкориговані).

Як видно, безапеляційними лідерами на ниві реєстрації громад були південноукраїнські єпархії Української Православної Церкви, що дозволило їм не лише збільшити загальну кількість своїх приходів за перше посткомуністичне десятиліття майже у двічі, але й на відмінно від Української Православної Церкви Київський Патріархат та Української Автокефальної Православної Церкви домогтися представлення власної Церкви абсолютно в усіх адміністративно-територіальних одиницях та містах обласного значення Херсонської,

Миколаївської та Одеської областей. У цьому вбачаємо заслугу, як правлячих архієреїв, так і певне сприяння з боку місцевих органів влади.

Отже, підсумовуючи попередньо викладене, зазначимо, що період першого посттоталітарного десятиліття на Півдні України дійсно став періодом, який у науковій літературі іменується дослідниками не інакше як «релігійним відродженням» або «релігійним ренесансом». Підтвердженням цього є значна сумарна кількість зареєстрованих православних приходів, що стало можливим завдяки впровадженню у 1991 р. нового, якісно відмінного від радянського релігійного законодавства, яке за своїм змістом було досить ліберальним та прогресивним. Однак, у той же час, у досліджуваному регіоні місцевим органам виконавчої влади, так і не вдалося уникнути певних перегинів у процесі державної реєстрації статутів православних громад, головний із яких полягав у їх упередженому ставленні до парафій Української Православної Церкви Київський Патріархат та Української Автокефальної Православної Церкви, на

тлі прихильного відношення до громад Української Православної Церкви в єднанні із Московським Патріархатом.

Список використаних джерел

1. Белікова Н. Ю. Релігійні конфесії України (кінець 80-х — 90-ті роки ХХ століття): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. Ю. Белікова. — Донецьк, 2001. — 19 с.
2. Державний архів Херсонської області. — Ф. Р-3727. — Оп. 1. — Спр. 461. Інформаційний звіт за 1992 рік про діяльність релігійних організацій та виконання Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації в Херсонській області». — 17 арк.
3. Закон Української РСР «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. // Відомості ВРУ. — 1991. — № 25. — С. 656—666.
4. Колодний А. М. Україна в її релігійних виявах. Монографія / А. М. Колодний. — Львів: СПОЛОМ, 2005. — 336 с.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). — Ф. 4648. — Оп. 7. — Спр. 617. Документи державних органів, релігійних організацій про процеси, що відбуваються у православній релігії у 1991 році (12 лютого — 31 грудня 1991 р.). — 64 арк.
6. ЦДАВО України. — Ф. 4648. — Оп. 7. — Спр. 617. Запити депутатів ВР СРСР, УРСР з релігійних питань та відповіді на них в 1991 році (3 січня — 19 грудня 1991 р.). — 246 арк.

ANDRII SHOSTAK

Крyvvi Rih

REGISTRATION PROCESS STATUTES ORTHODOX COMMUNITIES IN SOUTHERN UKRAINE IN 1991–1999 YEARS

On the basis of different genres of the sources and historiographical base considered one of the areas of church-state relations in Ukraine, namely the work in the registration of the statutes of the Ukrainian Orthodox Church, the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate and the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, by the example of the Southern region of the first post-communist decade. Furthermore, attention drawn on the specifics, the specifics and problems of this process, as well as identified and established its quantitative indicators.

Key words: registration, community, Ukrainian Orthodox Church, Ukrainian Orthodox Church Kyiv Patriarchate, Ukrainian Autocephalous Orthodox Church.

АНДРЕЙ ШОСТАК

г. Кривой Рог

ПРОЦЕСС РЕГИСТРАЦИИ УСТАВОВ ПРАВОСЛАВНЫХ ОБЩИН НА ЮГЕ УКРАИНЫ В 1991–1999 гг.

В статье на основе разножанровой источниковой и историографической базы рассмотрено одно из направлений государственно-церковных отношений в Украине, а именно работу в деле регистрации уставов обществ Украинской Православной Церкви, Украинской Православной Церкви Киевский Патриархат и Украинской Автокефальной Православной Церкви, на примере Южного региона в первое посткоммунистическое десятилетие. Кроме того, обращено внимание на особенности, специфику и проблемы этого процесса, а также выяснено и установлено его количественные показатели.

Ключевые слова: регистрация, община, Украинская Православная Церковь, Украинская Православная Церковь Киевский Патриархат, Украинская Автокефальная Православная Церковь.

Стаття надійшла до редколегії 22.04.2016